

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено митній справі, яка є складовою зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України, заснованої на додержанні визнання міжнародних відносин, систем класифікації і кодування товарів, єдиної форми декларування експорту та імпорту товарів, митної інформації, інших міжнародних норм і стандартів. У митну справу також включається митна статистика та ведення товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, профілактичні заходи виявлення і припинення контрабанди та інших порушень митного законодавства, розгляд справ про їх порушення, співробітництво з митними органами інших країн. Крім цього, при виконанні своїх безпосередніх обов'язків митні органи зв'язані з іншими правовідносинами: міжнародно-правовими, цивільно-правовими, зовнішньоекономічними тощо.

Ключові слова: митне право, зовнішньоекономічна діяльність, контрабанда, експорт, імпорт, єдина форма декларування.

Статья посвящена таможенному делу, которое является составной частью внешнеполитической и внешнеэкономической деятельности Украины, основанной на соблюдении признания международных отношений, систем классификации и кодирования товаров, единой формы декларирования экспорта и импорта товаров, таможенной информации, других международных норм и стандартов. В таможенное дело также включается таможенная статистика и ведение товарной номенклатуры внешнеэкономической деятельности, профилактические меры по выявлению и пресечению контрабанды и других нарушений таможенного законодательства, рассмотрение дел об их нарушении, сотрудничество с таможенными органами других стран. Кроме этого, при выполнении своих непосредственных обязанностей таможенные органы связаны с другими правоотношениями: международно-правовыми, гражданско-правовыми, внешнеэкономическими и т. п.

Ключевые слова: таможенное право, внешнеэкономическая деятельность, контрабанда, экспорт, импорт, единая форма декларирования.

In the article says about customs is part of foreign policy and foreign economic activity of Ukraine, based on observance of recognition of international relations, classification systems and coding, a single form of declaration of exports and imports, customs information and other international standards. In customs also includes customs statistics and driving commodity nomenclature of foreign economic activity, prevention detect and prevent smuggling and other customs offenses, the cases of their violation, cooperation with customs authorities of other countries. Besides the performance of their primary responsibilities customs authorities related to other legal relations, international law, civil law, foreign trade and so on.

Key words: customs law, foreign trade, smuggling, export, import, only form of declaration.

Вступ. Регуляторна політика при здійсненні митної справи є відображенням економічної політики й проводиться відповідно до міжнародних зобов'язань України для захисту економічної основи власного суверенітету, захисту власного споживачького ринку від засилля низькоякісних товарів, для сприяння внутрішньому товаровиробникові та захисту від дискримінації з боку інших країн та ін. Основою цієї та іншої діяльності складає необхідність захисту життя та здоров'я

© МАЛОЖОН О.І. – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри правознавства (Київський національний університет культури і мистецтв)

людей, їх законних прав та інтересів. Сюди входить також захист державної безпеки, суспільного порядку, моралі, культурного й історичного надбання, охорона тваринного та рослинного світу, довкілля. Одночасно захищаються законні права та інтереси українських підприємців та споживачів ввезеного товару, вживаються заходи для запобігання незаконному обігу наркотиків, зброї, предметів історичної, культурної спадщини тощо.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити, в якій мірі відбувалися становлення і розвиток митної справи в Україні, та які існують перспективи використання митного права для вдосконалення правознавства та юридичної науки України. Також завданням є: розкрити особливості митного права в Україні; охарактеризувати основні періоди становлення митного права; дати загальну характеристику джерел митного права; висвітлити основні форми діяльності митних органів; розглянути перспективи використання митного права для вдосконалення права та юридичної науки в Україні.

Результати дослідження. Протягом віків митниця була і залишається одним з найсуттєвіших факторів державності і незалежності країни, яскравим свідомством владного і фінансового суверенітету.

Митний інститут як державний правовий елемент існував ще у V-VII ст. до н.е. в містах Ольвія, Херсонес, інших містах Причорномор'я та в державі скіфів. У договорі київського князя Олега з імператором Візантії у 911 р. обумовлювалися митні питання між двома державами. Вже на той час у київських слов'ян як норма звичаєвого права існувало правило збирати мит, тобто податок за провезення товарів не тільки іноземних, але й з одного міста до іншого [1].

Таким чином, Київська Русь уже тоді проводила власну митну політику, мала встановлені розміри митних податків (прообраз тарифів) на товари, що привозилися з різних країн, а її торгові люди (купці) сплачували митні податки в інших країнах товаром чи золотом.

Тому на час написання найстарішого збірника норм давньоруського права «Руська правда» Ярослава Мудрого (1016 р.) терміни «митник», «мит», «митниця» були добре відомі і слов'янам, й іншим народам, що підтримували торговельні відносини з Київською державою.

На той час слово «мит» визначало податок, особливий збір з товару та худоби, що ввозились у державу. Право на встановлення цього збору, визначення його розміру або звільнення від мита належало вищій державній особі – князю.

Для феодального періоду Київської Русі XII–XIII ст. характерним був занепад центральної влади та зростання могутності феодалів. Помісні князі відмовлялися підкорятися київському князю, в тому числі й в питанні створення своєї власної податкової і митної системи. В кожній землі встановлювалися свої митні збори, відомі як проїжджі, або торговельні. До проїжджих податків належав перш за все мит – основний податок за провезення товару. Розмір збору встановлювався на віз, залежно від розміру воза та кількості товару [6].

Свій відбиток на митну справу залишила і монголо-татарська навала. Право на збирання податків ханська адміністрація надавала одноразово із спеціальним знаком – тамгой, клеймом. Це тюркське слово надовго ввійшло в нашу термінологію. Термін «тамжіння» – накладання тамги як свідомство факту зібраного податку надовго витіснило поняття «збирання мита». Замість «митника» з'явився «таможник», «таможеник».

Різні системи митних зборів існували в українських землях, які перебували під Литвою, Польщею, Австро-Угорщиною. Відомо, що на той час митниками стягувалося прикордонне мито, яке називалося «цлю» [8].

Систему митної справи мала й козацько-гетьманська Україна. Керівництво збиранням прикордонного мита – евеки (вивізне) та інфуки (ввізне) мито – за часи Богдана Хмельницького покладалося на Державний скарб, як тоді називалася фінансово-банківська служба України. У гетьманському універсалі 1654 р. визначалися розміри митних платежів за товари, що ввозились в Україну.

Митні порядки були встановлені і на Запорізькій Січі, яка вела активну торгівлю з Туреччиною, Кримом, Литвою, Польщею і Росією та контролювала вигідну частину відомого водного торговельного шляху «з варяг у греки» [9].

Період з кінця XVII ст. до початку XX ст., коли Україна перебувала у складі Російської імперії, характеризується великою економічною та політичною нестабільністю та непослідовністю. Подальша активна міжнародна політика Росії змусила її проводити суттєві адміністративні та правові реформи, в тому числі націлені на розвиток торгівлі, спрощення податкової та митної системи, її більшої централізації.

Наприкінці XVII ст. в Російській імперії було створено централізовану митну систему, яка охоплювала всю територію держави. Збір митних податків здійснював Наказ великої скарбниці.

З 1718 р. організація митної справи була покладена на Комерц-колегію. На місцях управляючих митними домами почали називати митними бургмістрами, а з 1720 р. – оберцольнерами. На митній справі відбулося захоплення Петра I Німеччиною.

У 1731 р. було прийнято Морський податковий статут, який визначав порядок заходу іноземних суден у російські порти, порядок їх митного оформлення. Етапною подією було створення 1754 р. прикордонної варті як особливого корпусу військ для охорони кордону в Україні.

У 1798 р. державна Комерц-колегія видала інструкцію прикордонним митницям і заставам, яка стала однією із перших документальних спроб уніфікації нормативних документів з процедури діяльності митних установ. Інструкція детально регламентувала функції прикордонних митниць, визначала порядок діловодства і митних процедур, посадові обов'язки директора митниці і співробітників. Період 1790–1820 рр. позначився впливом на митну політику Росії з боку європейських держав. З метою тиску на Францію, де відбувалися революційні події, Росія, Англія, Австрія і Німеччина узгодили свою торговельну і митну політику щодо експорту та імпорту товарів у цю державу.

Закон «Організація митного управління з європейської торгівлі» від 25 жовтня 1811 р. став основою для становлення єдиного централізованого митного відомства. Його створення було викликано об'єктивною необхідністю – встановити тверді й однакові правила митного влаштування руху торгівлі на всій території Російської імперії. Починаючи з 1811 р. вся територія поділялася на митні округи, а з 1913 р. – митні дільниці. До складу митних округів входили всі митниці, митні застави, перехідні пункти, що були розташовані на території округів [3].

Новий Митний статут, прийнятий 1819 р., посилив діяльність митної варті та вніс уточнення щодо поняття контрабанди: під контрабандою розумілося не тільки провезення, пронесення товару поза митницею, але й неподання відомостей власниками товару в митних заявах чи вантажних документах. Так митна система розпочала боротьбу із самим поширеним нині видом контрабанди – незаявленням товару або заявленням не своїм найменуванням. Митний статут 1857 р. удосконаливав структури митних установ. Митниці і митні застави створювалися на зовнішніх – сухопутному і морському – кордонах імперії та царства Польського, а також по кордону з Фінляндією. На забезпечення виконання положень Митного тарифу 1891 р. у 1892 р. було прийнято новий Митний статут, який значно розвинув законодавство про контрабанду.

Після лютневої революції 1917 р. митні установи колишньої Російської імперії залишилися у віданні Департаменту митних зборів Міністерства фінансів Тимчасового уряду. Постановою від 28 лютого 1917 р. всім чиновникам відомства пропонувалося «негайно поновити поточну роботу в установах Міністерства фінансів». Незмінною залишилася і нормативна база митної справи.

У період зовнішньополітичної реформи 1986–1991 рр. почався новий етап розвитку митної системи, орієнтований на демократичний режим і вільний ринок.

Проголошення державного суверенітету і незалежності України обумовило нагальну потребу в забезпеченні належного захисту економічних інтересів української держави.

Закони України "Про митну справу в Україні" (прийнятий 25 червня 1991 року), "Про Єдиний митний тариф" та Митний кодекс стали законодавчою основою організації митної справи в державі, утворення митної системи України [7].

Протягом 1992 - 1993 років створено розгалужену систему митних органів по всій території України, визначено зони діяльності митниць та спеціалізованих митних організацій, запроваджено митний контроль по всьому периметру кордону. Розгорнуто і облаштовано за тимчасовою схемою 62 пункти пропуску.

Указом Президента України від 16 грудня 1993 року затверджено Комплексну програму розбудови державного кордону України. Нею визначено низку політичних, організаційних, правових і матеріально-технічних заходів з розбудови митної інфраструктури та розвитку мережі пунктів пропуску на період до 2000 року.

Логічним продовженням цього стала затверджена 16 листопада 2000 року Програма дій, спрямованих на підтримання режиму державного кордону України і прикордонного режиму, розвиток Прикордонних військ України та митних органів України, на період до 2005 року. Всього у ході роботи з розбудови державного кордону введено в дію за постійною схемою 32 пункти пропуску.

5 квітня 2001 року прийнято Закон України «Про Митний тариф України». В його основу покладено Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності, яка базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів. Законом встановлено, що визначення нових та зміна діючих ставок ввізного мита, здійснюється Верховною Радою України шляхом прийняття законів України з урахуванням висновків Уряду [4].

Проект нового Митного кодексу України було внесено на розгляд Верховної Ради України ще у 1997 р. Суттєвою особливістю проекту було об'єднання в одному законодавчому акті двох основних законів у галузі митної справи: Митного кодексу та Закону України «Про Єдиний митний тариф».

Діючий митний кодекс України був прийнятий 13 березня 2012 року. В ньому визначаються засади організації та здійснення митної справи, а також регулюються соціальні, правові, економічні та організаційні аспекти діяльності митної служби.

Згідно з Митним кодексом України держава проводить митну політику – систему напрямів і принципів діяльності держави у сфері забезпечення митної безпеки України та захисту митних інтересів, регулювання зовнішньої торгівлі, внутрішнього ринку, розвитку економіки України та інтеграції до світової економіки.

В цьому кодексі визначені поняття: «валютні цінності», «валюта України», «іноземна валюта», «платіжні документи», «банківські метали», «вільний обіг», «вантажні відправлення», «цінні папери», «декларация митної вартості», «митна декларация», «митна процедура», «акцизний податок», «нерезиденти», «зони митного контролю», «контейнер», «іноземні товари» та інші. В Митному кодексі прописано, що держана митна справа здійснюється на засадах виключної юрисдикції України, законності та презумпції невинуватості, гласності та прозорості, спрощення законної торгівлі, єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон [5].

Окрім Митного кодексу, законодавство з питань митної справи складається з Конституції України та інших законів України [2].

Прийняття нового Митного кодексу України та нової редакції Митного тарифу України стало важливим кроком уперед до реформування митної системи Української держави, що сприяє лібералізації зовнішньоекономічних стосунків та приведе норми митного законодавства України у відповідність до вимог Світової організації торгівлі [10].

Отже, митна справа є специфічною діяльністю держави та створених нею митних органів у взаємодії з іншими державними органами щодо забезпечення зовнішньополітичної і особливо зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємництва.

Митна справа в той же час не є незмінною і перебуває у постійному розвитку. Тому з ускладненням завдання митної політики змінюються її пріоритети та засоби здійснення. У той же час стратегічно митна справа завжди спрямована на досягнення гуманітарних, політичних, економічних, фіскальних, правоохоронних і регулятивних завдань держави. Гуманітарна сфера пов'язана із забезпеченням прав та інтересів людини, у тому числі на вільне пересування і спілкування, вільне забезпечення своїх культурних, професійних та інших потреб на основі кращих досягнень людства. При цьому економічна мета митної діяльності полягає у захисті економічних інтересів та національного ринку, стягненні митних платежів при переміщенні товарів та предметів через кордон. Відповідно до номенклатури митних товарів також стягується мито, податок на додану вартість, акцизні та інші збори, у тому числі й за митне оформлення, зберігання товарів, їх митне супроводження. Тим самим митна справа через здійснення фіскальної політики є вагомим джерелом формування державного бюджету. Регулятивна мета митної справи та митного регулювання досягається шляхом встановлення ставок і мита, які застосовуються до товарів при їх переміщенні через кордон, встановлення заборон та обмежень на ввезення та вивіз товарів, ліцензування та квотування експорту та імпорту, видачу дозволів на ввезення та вивіз окремих товарів.

Державна політика при здійсненні митної справи є відображенням економічної політики й проводиться відповідно до міжнародних зобов'язань України, з необхідності захисту економічної основи власного суверенітету, захисту власного споживацького ринку від засилля низькоякісних товарів, для сприяння внутрішньому товаровиробникові та захисту від дискримінації з боку інших країн та ін. Основу цієї та іншої діяльності складає необхідність захисту життя та здоров'я людей, їх законних прав та інтересів. Сюди входить також захист державної безпеки, суспільного порядку, моралі, культурного і історичного надбання, охорона тваринного та рослинного світу, довкілля. Одночасно захищаються законні права та інтереси українських підприємців та споживачів ввезеного товару, вживаються заходи для запобігання їх незаконному обігу, наприклад наркотиків, зброї, предметів історичної, культурної спадщини. Митні органи здійснюють боротьбу із контрабандою, незаконним обігом валюти та іншими злочинами і порушеннями митного законодавства.

Висновки. Таким чином, дослідження витоків формування та розвитку митного права України дає змогу всебічно проаналізувати перспективи її подальшого розвитку на сучасному етапі, оскільки знання минулого опосередковує можливість правильного вибору шляхів удосконалення правової системи. Аналізуючи перспективи використання митного права для вдоскона-

лення правової системи України, неможливо залишити поза увагою важливу проблему, яка сьогодні активно продукується як вітчизняними, так і зарубіжними вченими стосовно визначення місця митного права України серед інших правових систем світу.

Список використаних джерел:

1. Історія митної системи / За ред. Шулікowsького Г. Є. – К., 2004 – 215 с.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
3. Курило Т.В. Митне право України: [навч. посібник] / Т.В. Курило. – Львів, 2007. – 240 с.
4. Матеріали "Вісника митної служби". – 2002-2003 рр. – 321 с.
5. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2012.
6. Музиченко П. Історія держави і права України / П. Музиченко. – К. : Знання, 2007. – 514 с.
7. Соціальне регулювання як проблема політичної системи, держави і громадянського суспільства в Україні // Матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції «Дні науки – 2011». – Том 12. Право, Прага : Publishing House "Education and Science" s.r.o. – 112 stran.
8. Україна у складі Литви та Польщі (XIV – перша половина XVI ст.). – Вісник державної академії керівних кадрів культури і мистецтв: [наук. журнал.] – К. : Міленіум, 2010. – № 2. – 191 с.
9. Шевчук В.П. Історія української державності: курс лекцій / В.П. Шевчук, М.Г. Татаренко. – К. : Либідь, 2008 – 314 с.
10. Шульга М.Г. Митне право України : [навч. посіб.] / М.Г. Шульга. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2005. – 100 с.

УДК 342.9

МАРКІН С.І.

**ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА,
ЯКЕ РЕГУЛУЄ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ**

У статті здійснюється дослідження проблемних моментів вітчизняного законодавства, яке стосується питань правових гарантій забезпечення адвокатської таємниці, відповідальності за порушення правового режиму її нерозголошення. Виокремлено ряд напрямків його вдосконалення, в тому числі шляхом внесення змін у Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Кримінальний процесуальний кодекс тощо.

Ключові слова: адвокатська таємниця, вдосконалення, законодавство, відповідальність, кримінально-процесуальні гарантії.

В статье проводится исследование проблемных моментов отечественного законодательства, касающегося вопросов правовых гарантий обеспечения адвокатской тайны, ответственности за нарушение правового режима ее неразглашения. Выделен ряд направлений его совершенствования, в том числе путем внесения изменений в Закон Украины „Об адвокатуре и адвокатской деятельности”, Уголовно-процессуальный кодекс и т.д.

Ключевые слова: адвокатская тайна, совершенствование, законодательство, ответственность, уголовно-процессуальные гарантии.

The article investigates the problem moments of the domestic legislation, concerning the issues of legal guarantees for securing the legal profession, responsibility for the violation of the legal regime for its non-disclosure. A number of directions for its improvement have been singled out, including by amending the Law of Ukraine „On Advocacy and Advocacy”, the Code of Criminal Procedure, etc.

Key words: advocate secrecy, improvement, legislation, responsibility, criminal procedural guarantees.

© МАРКІН С.І. – викладач (Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова)